

alig fél évvel, 1982 áprilisában. A diktatúra összeomlása után a Varsói Magyar Kulturális Intézet igazgatói posztját is betöltötte az országban külszolgálatot is teljesítő Szalai ebben az időszakban még tolmácsként, fordítóként tartja fenn magát. Megismerhetjük a szerzővel egy időben Lengyelországban élő hazai kutatókkal, szerkesztőkkel (többek között Engelmayer Ákos, Kiss Gy. Csaba) szövődött barátságának történetét –

ővelük korábban *A magyar kapcsolat* címmel, közös kötetben idézték fel a harcos éveket. Szó szerint harcosakat – a szerzőre egy alkalommal még gépszollyal is rálőnek.

Szalai, aki már ebben az időszakban kiténik írói tehetségével, s indul a Magyar Rádió hangjátékpályázatán, szuggesztíven, határozott ecsetvonásokkal festi meg a mára már elsüllyedt világ tájait, embereit. „Kedves lyuk ez a Stegna. Tele van épületekkel, villákkal, nyaralókkal, az egykori csendes házszfalu láthatóan rohamosan alakul át üdülőhellyé. Ha nem szállja meg a szocializmus, olyan lenne, mint egy ékszerdoboz. [...] Szemben vele a paplak. Az atya középkorú, magas, szikár ember, nagy, füstös szőrű farkaskutyát tart.” Önarcképe is ránk villan a hetvenes évek végéről: „...civil öltözékemet sokat látott, amerikai obsitos mundéromra cserélem, annak is »könnyített szerelésére«, rövid ujjú khaki ingre, a soksebes gyakorlónadrág szárát feltűröm, svéd klumpát húzok meztelen lábamra, vállamra kanyarítom a fotóstáskát, és irány a part.”

A házasság és válás, demokratizálási kísérlet és annak letérése, majd az egész rezsím bukása jól körülhatárolható kis történetekben bontakozik ki a szemünk előtt. A közel kilencszáz oldalas művet többek között az író humora teszi emészthetővé.

Leírja, hogy egy elvtársi tivornyán, ahol tolmácsként volt jelen, az egyik „ávóst” (Szalai generációja még néven nevezi a dolgokat), aki nőkkal bizalmaskodott, miként itatta meg a díszhalas akváriumból. Nagy-Britanniába, Svédországba és Nyugat-Németországba tett, némi fekete munkával tűzdelt kiruccanásait „szűkszekondra” állított felvételekkel, a külvárosok mikroklujrájának, az autó- és ronccstelepek világát bemutató, rövid, poénos történetekkel örökíti meg.

Tolmácsként jegyzi le, amikor egy magyar melós ilyeneket mond 1983-ban, Kaposváron a lengyel vendégmunkásoknak: „He, figyu, polyák, hallom, megint megy hozzátok a pápa... Na, b...hassátok! Az a sok szemét, simlis pap! Láttuk ám tegnap a tévében, hogy gyűttek ki ott nálatok a templomból, aztán a sok zászló, transzparens, tüntetés mindjárt.” Nem kevésbé konfliktusmentes a diktatúrák összeomlásának pillanata sem. Erdélyből küldött forradalmi tudósításait nem hozza le 1990-ben Adam Michnik Wyborczája. „Figyu, klassz szövegeket adtál, de Adam azt mondta, túlságosan is magyar szemüvegen át közvetítettél, és az ott román forradalom.” Aki ismeri a múltját, rálát a jövőre is. Andrzej Wajda egy Szalai által lefordított interjújából olvashatjuk a kötetben: „A folyamatos múlt nálunk nemcsak nyelvtani fogalom. [...] Hiszen a történelemnek nem lehet vége, míg ember él a földön.”

A lexikon méretű, szellősen tördelt, tetszetős kiállítású kötet súlya és mérete ellenére lerakhatatlan, izgalmas olvasmány. A mellékelt, tudományos igényű megírt kronológia és kislexikon okán a kötet nemcsak kezdő polonisták, hanem a közelmúlt történelmével ismerkedő diákok, hallgatók számára is megkerülhetetlen munka.

KOLOZSI ORSOLYA

Dékány Dávid: Dolgok C-hez

Jelenkor, 201

Dékány Dávid első, 2018-as kötetének fekete-fehér borítóján egy (elsőre tróféának tűnő) fegyver látható, és a könyv egy nemzedék dühének, lázadásának kifejezése. Az új kötet rózsaszín fedőlapja ezzel szemben mintha egy teljesen más, idilli világba ka-

lazolna el, de ez csak addig tűnik így, míg közelebb nem hajolunk, és észre nem vesszük az értelmezhetetlen tárgyakat a ríktó háttér előtt. A kép Akira Ikezoe *Future Primitive III.* című munkájának felhasználásával készült, és ha a lázadást nem is, a

jövő bizonytalanságának problémáját mindenképp felveti, mint ahogyan a kötet versei is.

A fiatal szerző második kötete, a *Dolgok C-hez* lírai beszédmódja nem jelent radikális váltást a *Darwin motel*hez képest. A szabadvers-szerű írások, a hangvétel, az erős, váratlan képek és a csattanószerű verslezárások megmaradnak. Bár a *Ké-szülődés* című nyitó vers megbontott grammatikája kísérletezőbb formai világ kibontakozását vetíti előre, ez a későbbiekben nem válik meghatározóvá. Vannak ugyan experimentalistább szövegek, ezek elsősorban az objet trouvé, a talált tárgy mára már klasszikussá váló gesztusait idézik. Ilyen például a *Lelet* című írás, amely egy fül-orr-gégészeti zárójelentés versszakokba tördelése, vagy a *Tiltott színek*, amelyben egy Wikipédia-szócikk lényegül át verssé. A *Jegyzet* illeszthető még ebbe a sorba, amely egy ékezetek, írásjelek nélküli, roncsolt helyesírású, telefonba gépellt jegyzetből, később megírandó pillanatképekből építkezik (ezek aztán szépen ki is lesznek majd bontva a *Másikban*): „Egyszer felmasztam hogy / megnezzem a napfelkeltet es / rendorok jottek lakossagi / bejelentésre / Egyszer felmasztam hogy ?? Es ott / ultem orakig nem tunt fel / senkinek” Bár ezek a szövegek egy kísérletezőbb oldalát mutatják Dékány Dávid költészetének, az egész kötetben mégsem ezek az eljárások uralkodnak. A rövid verseskötet harmincegy szövegét sokkal erőteljesebben tartják össze a visszatérő motívumok (a víz, az űr, a csillagok, az idő múlása stb.) vagy az alapvetően elégikus hangvétel, amely a korábbi kötet dühét váltotta fel.

Az a kamaszos, egész világra kiterjeszhető harag, amely a létezés szinte minden szegmense ellen lázadt, itt bizonytalan, kapaszkodókat veszített, keserű lírai hanggá válik. Mintha a korábbi kötetben még biztos pontokat jelentettek volna azok a keretek és határok, amelyek ellen lázadni lehetett, az új könyvben azonban mintha már ezek is elbizonytalanodtak volna: „Szökni akarok, de nincs honnan” (*Minden*). A legnagyobb bizonytalanságot pedig a jövő jelenti, az a jövő, amelyet lehetetlen kiszámítani, s amelyet talán várni sem érdemes: „Igyekszem minél több elméletet / kitalálni a jövővel kapcsolatban- / akárhogy is lesz, azt mondhassam, tudtam előre” (*Eseményhorizont*). Ha a jövőre vonatkozóan valami biztos, akkor az csak a lírai én saját halála, amelyet gyakran tematizálnak a versek (mint ahogyan tette az első kötet fülszövege is): „Úgy akarok majd meghalni, / hogy az atomjaim egyszerűen el-

engedik egymást” (*Szülinap*). Egyszer azt kéri, hogy holttestét vigyék egy lakatlan felhőkarcoló 88. emeletére (*Puhatestű*), vagy egész tömören rendelkezik halála utáni sorsáról: „Hamvaszatok el” (*Minden*). Ebben a bizonytalanságban (amelynek meglétét a határozatlan névmások sokasága is erősíti), ahol szinte csak a végcél a biztos, mintha csupán számok, a (le) mérhető dolgok jelentenének valami kézzelfoghatót. A lírai én nagyon gyakran kapaszkodik a számokba, mennyiségekbe: „Most elkezdhetném kiszámolni, / hogy egy átlagos kapcsolat / mennyi folyadékvesztéssel jár” (*Másfél*). Vagy: „Ez itt fölöttem egy másfél millió / kilométer magas árnyékkúp - / az éjszaka ötvenötször akkora, mint a Föld” (*Lejövő*). „Ma három olívbogyót ettem és egy mangót” – fogalmaz a *Minden* című vers beszélője, mintha az én, a szubjektum megmutatható volna számok, összegek, listák segítségével, ha már máshogyan csak nehezen vagy egyáltalán nem megragadható. Ahogyan az előző kötetbe beszivárogtak a természettudományok, úgy itt is jelen vannak, hogy a versek beszélője általuk próbálja meg jelentéssé, megragadhatóvá tenni a valóságot: érzéseket, félelmeket, bánatot.

A természettudományokhoz, a kézzelfogható leírásokhoz fordul bizonyosságért, de sajnos úgy tűnik, ez sem elég: „a lélekről még az sem derült ki, / hogy részecske vagy hullám” (*Toboz*). Nagy szerepet kap a fizika, a csillagászat mint téma (szubatomi részecskék, aszteroidák, napfogyatkozás, bolygók stb.), sok visszatérő motívum kerül ki ebből a körből. Az univerzumba való kitekintések sok esetben arra reflektálnak, mennyire aprók is a mindennapok egy felfoghatatlanul hatalmas tér- és időtávlatból szemlélve: „Ott állunk, valahol a Naprendszer peremén, / pólóban, és olyanokat mondok, / hogy az innen 420 millió fényévre lévő galaxisban / épp most mászik ki egy állat, / ami 420 millió év múlva teleszkóppal figyel majd, / amit most csinálunk” (*Lassú*). Az élet jelenségeit, a kapcsolatokat és saját magának lényegét nagyon gyakran természettudományos metaforákkal igyekeznek megragadni a versek beszélői.

A *Dolgok C-hez* lapjain egyre inkább eltűnik az első kötetben meghatározó többes szám első személyű megszólalást, helyette az egyes szám első személyű válik meghatározóvá. Míg az előző kötetben általában egy generáció vagy (még gyakrabban) egy párkapcsolat részeként használta ezt a többes számot, addig itt egy magányosabb, önreflexív alanyi költészet bontakozik ki. Az önmeg-

figyelés, az önértelmezés aktusa sok szövegben megjelenik: „Ilyen mondatokat formázok egy alak-
talan / tömbből, tolmácsolok magamnak, / ahogy a
szék mellett állok, elképzelem, / nagyjából a lámpa
szemszögéből, / ahogy a szék mellett állok” (*Kó-
kuszt*). A másik elvész sok szövegből, de hiánya
mégis folyamatosan jelen van. Úgy tűnik, hogy egy
szakítás feldolgozása, a veszteség számbavétele is
ez a kötet. Ezzel egy időben pedig a szubjektum kí-
sérlete önmaga újradefiniálására, az újrakezdes
előtti pillanatok lenyomata és az ebből eredő bi-
zonytalanság megragadása: „Nem tudom, merre
induljak tovább, / nem találok a saját dimenziómat,
/ mintha a betonon egymásra festett foci- és / ko-
sár- és kézilabdapálya vonalai közt / nem tudnék
rájönni a szabályokra” (*Másik*). Ugyanez másképp:
„Egy végtelen gondolatjel jön mellettem, / ennyi időt
kérek, amíg kitalálom, hosszú távon / mit lehetne
kezdeni velem vagy egy magamfajttával” (*LD50*). Eb-
ben az újratervezésben segíthetnek listák (*Teendő*),
az emlékek számbavétele (*Lassú; Töltés; Tórusz*)

vagy a radikális gesztus: minden eddigi élmény, tu-
dás, emlék és tapasztalat áthúzása, érvényteleníté-
se: „Új viszonyítási pontokat találtam a dolgok defi-
nícíóihoz, / ezért akármit is mondtam eddig, most
visszavonom. / Egyetlen vízszintes vonallal húzok
át mindent” (*LD50*).

Ez a gyökeres váltás (az eddigiek eltörlése) a
kötetben tartalmilag talán, formailag és felépíté-
sében, eljárásaiban kevésbé érzékelhető. Dékány
Dávid az előző kötetrel egy könnyen felismerhető,
az élőszóhoz közeli, de sokszor mehökkentő ké-
pekkel operáló versbeszédet épített ki, innen je-
lentős elmozdulás az új könyvben sem történik.
Talán csak a nézőpontot illetően látható egy kis
változás: mintha egy nyugodtabb, szemlélődőbb,
„érettebb” pillantás venné szemügyre a körülötte
lévő világot, és a korábbinál belenyugvóbban, ke-
vésbé nyersen konstatálná annak bizonytalansá-
gát. Nem fordulat, hanem egy ígéretes indulás má-
sodik kötete a *Dolgok C-hez*, az út innen még min-
dig sokfelé ágazhat.

BAÁN TIBOR

Tornai Szabolcs: „Hol a bóbitád?”

Gondolat, 2018

BAÁN TIBOR (1946) Budapest

A téma: a transzcendencia jószerével egyike azok-
nak a fehér foltoknak, amelyről az eltelt évtizedek-
ben viszonylag kevés szó esett az irodalomban. Ha-
bár, persze, transzcendencia nélkül aligha képzel-
hető el irodalom. Már csak azért sem, mert a transz-
cendencia az ember létezési módja, amelyben a
tényszerűen megismerhető valóság a kimondatlan,
az egyre újabb rejtélyeket jelentő univerzumban
helyezkedik el. Tornai Szabolcs úttörő jellegű köny-
vében – alcíme szerint: *A transzcendencia képzetei a
modern magyar költészetben* – az irodalomra, jele-
sül a modern magyar költészetre koncentrál, a köl-
tői életművekben (József Attilától Pilinszkyig, Weöres
Sándortól Tornai Józsefig) megnyilvánuló transz-
cendenciaváltozatokat értelmezi, de előtte – logiku-
san – a fogalom értelmezésének irodalmába is be-
vezeti olvasóját.

A számos (nyelvi, filozófiai, vallási) szempont
mellett különösen hangsúlyos a transzperszonális
pszichológiából ismert Stanislav Grof állásfoglalá-
sa a témában, aki arról ír, hogy „a nyugati technikai
civilizáció materialista szemlélete által kiváltott,

egyre súlyosbodó globális válságot tekintetbe véve
nyilvánvalóvá vált, hogy hatalmas árat kell fizet-
nünk a spiritualitás megtagadásért”. Arról van
ugyanis szó, hogy „a spiritualitást olyan perinatális
(születési) és transzperszonális élmények ösztön-
zik és tartják fenn, amelyek az emberi elme legmé-
lyebb rétegeiből származnak. [...] A spirituális só-
várgás alapvetőbbnek és erőteljesebbnek tűnik,
mint a szexuális készletelés, és ha nem lel kielégü-
lésre, súlyos pszichés zavarokat okozhat.” Tornai
Szabolcs ezt a gondolatot Karl Jaspers *Általános
pszichopatológia* című könyvére utalva így összegzi:
„Az ember véges lény végtelen lehetőségekkel.
A végtelenbe állított véges létező. Tisztában lévén
végességével az ember arra törekszik, hogy *áttör-
jön mindenre, ami véges.*”

A spiritualitás fogalomrendszere természete-
sen a nyelven keresztül történik. Maga a nyelv mint
építmény, reflexió a világra, alapvetően tartalmazza
a végességet meghaladó emberi sóvárgást a végte-
lenségre. Mindez kiolvasható a tanulmánykötet
A transzcendencia szimbólumai című fejezetének